

TÜRK İSLAM MEDENİYETİNDE AHİLİĞİN İKTİSADİ HAYAT VE DEVLETİN OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Ahi akıncı derviş ve gazilerin ülküsü:

*Türk için gökyüzünü vatanın çadırına, yeryüzünü de secde için seccadeye
dönüştürmek ve zamana ezan sesiyle hükmetmek idi.*

1 Giriş:

Bilhassa son iki yüz yıldır Türk İslam medeniyetinin en önemli devletlerinden olan Cihanşümül Osmanlı Devleti'nin gerileme ve çöküşüyle birlikte ortaya çıkan İslam coğrafyasındaki hezimet, bugüne dek artarak devam etmiş, hali hazırda yaşanan katliam ve sürgünlerle tam bir insanlık trajedisine dönüşmüş durumdadır.

Bu vaziyetin yaşanmasında tek bir etkenden bahsetmek mümkün olmakla birlikte, görünürdeki asıl sebebin, Türk ve İslam dünyası ile Hristiyan/Yahudi dünyası arasındaki gelişmişlik farkının çok büyük boyutlara ulaşmasıdır. Bu aşırı dengesizlik, Hristiyan/Yahudi Batı dünyasına İslam ülkeleri üzerinde ameliyat yapmalarına cesaret vermektedir. Bu cesaret sayesinde Batı ülkeleri, I. Dünya Savaşı sonrasında 24 parçaya ayırdıkları Osmanlı topraklarını, kendileri açısından şartların yeniden oluştuğu yüz yıl sonra, mevcut her bir parçayı tekrar en az iki ya da üçe bölmek suretiyle, İslam ülkelerini tamamen etkisiz hale getirmeye çalıştıklarına şahit olmaktayız.

İslam ülkelerinin, Hristiyan/Yahudi Batı karşısındaki bu acziyetinin sebeplerini anlayabilmek için evvela bu ülkelerdeki mevcut sosyal ve siyasal yapılanmalara göz atmak gerekmektedir. Böyle bir irdeleme sonucunda, bu ülkelerde sosyal yapıların ortak değerler etrafında güç birliği oluşturmaktan ziyade, sosyal ve siyasal farklılıklar ekseninde çatışmacı bir yapıya oturduğu açıkça görülmektedir.

Konunun bir diğer boyutunu ise toplumların din ile olan ilişkilerinde karışımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, özellikle Arap toplumlarının ve kısmen de son yüz yıllarda Türk milletinin dine yaklaşımının akıl ekseninden ayrılarak, kaderci/mistik bir zemine kayması, son derece önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu değerlendirmeler, mevcut sorunların çözümünün büyük ölçüde Türkiye'nin kendi sorunlarını kendisinin çözmesine bağlılığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle Ülkemizdeki sosyal, siyasal ve iktisadi sorunların halli konusunda, son iki yüzyıldır olduğu gibi Batı menşeli arayışlar yerine, kendine has değerlere dönmekle mümkün olduğu dikkatlerden kaçmalıdır. Bu anlamda Ahilik düşüncesi ve teşkilatı gibi tarihi değer ve oluşumlardan faydalanmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. İlk bakışta bir sivil toplum kuruluşu özelliği taşıyan Ahilik teşkilatının, fonksiyonları ele alındığında, eğitim, iktisat ve siyaset dâhil hayatın her alanında, özellikle devletin ulaşmadığı yerlerde onun vazifelerini üstlenmesi bakımından son derece manidar bir yapılanma olduğu görülmektedir.

Günümüzde ise Neo liberal ekonomi politikalarıyla, bir taraftan devletin gereksizliği üzerinde durulurken, öte yandan küresel çok uluslu şirketlere yol verilmek suretiyle, asıl hedef olan küresel Batı merkezli tek tip devlet giden yolun taşları döşenmeye çalışılmaktadır. Böylesi büyük bir plana karşı Türkiye öncüllüğünde İslam ülkelerinin etkili bir tepki ortaya koyabilmesi için evvela her ülkenin kendi içindeki, daha sonra ise ülkeler arasındaki yapay ve basit meselelerden sıyrılıp, güçlü bir devlet yapılanması için Ahilik kültüründe olduğu şekilde İktisadi yönü kuvvetli olan etkin bir devlet oluşumuna ihtiyaç bulunmaktadır.

Günümüzde Neo liberal politikalarla, iktisadi ve sosyal hayattan olabildiğince dışlanan devlet, Türk İslam medeniyetinde “devlet baba” ifadesiyle tanımlanan; tebaasını koruma ve kollama, zora düştüğü her an ve her yerde ona destek olma vasfı olan fonksiyonlarını ifa edemez hale gelmektedir. Bu haliyle çağdaş anlamda “sosyal devlet” olarak tanımlanan devlet yapılanması da eroz-

yonu uğratılmak suretiyle, vatandaş ile devletin arasındaki güvene dayalı ilişki büyük ölçüde kaybolmaktadır (Özerkmen, 2004: 59).

Böylelikle, toplumdaki devlet bilinci ve şuuru zayıflarken, bu hal devletin de güç kaybına neden olmaktadır. Bu anlamda, dış tehdide karşı tekrar güçlü bir devlet tesisi edebilmek için öncelikle toplumdaki devlet şuurunun tekrar güçlü bir şekilde tesisine ihtiyaç vardır. Bunun gerçekleşmesinde de Ahilik kültürünün değerlerinden ve tecrübelerinden faydalanılması süreci kolaylaştıracığı muhakkaktır.

Söz konusu değerlendirmeler ışığında bu çalışmada öncelikle Ahilik teşkilatı hakkında kısa bilgiler verilmek suretiyle, ardından Ahilik teşkilatı ve kültürünün, iktisadi hayat ve devletin oluşumu ve yaşatılmasındaki rolü üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

2. Ahilik Kültürü ve Örgütlenmesi

Ahlak ile sanatın, üretimin ve ticaretin bir araya geldiği bir sistem olarak tarif edilebilecek olan Ahilik sistemi, 13. yy'dan itibaren Selçuklu Devleti'nin yıkılışının ardından kültürel değerleriyle Anadolu topraklarında kök salmaya başlamıştır. Zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye ve vatandaş ile devlet arasında sağlam ve güvenilir ilişkiler kurmayı amaçlayan Ahilik Teşkilatı, bütün faaliyetlerini güzel ahlak ve sosyal adalet sistemi üzerinde kurmaya çalışmıştır (Ekinci, 1990: 22). Ahilik, böyle bir sistemi kurarken, Dünya'da ilk defa ahlaki değerleri kurumsallaştırmayı da başarmıştır.

2.1. Ahiliğin Doğuşu ve Gelişimi

Halife Ömer döneminde İslam orduları tarafından fethedilen Mısır, Ezoterik-Bâtûni ekollerin en önemli merkezlerindendi. O dönemde Mısır'da yaşayan az sayıdaki Yahudi ve Hıristiyan'la birlikte, çok tanrılı dinlere inananlar da İslamiyet'i kabul etmişler, lakin bu kabulün, sorunsuz gerçekleştiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Çünkü fetih sırasında Mısır'da var olan ve ezoterik özelliği bulunan İskenderiye Okulu yıkılmış ve Okuldaki bilginler İslamiyet'in siyasi ve eleştirel kanadı olan Ali taraftarlığını seçmişlerdir. Ezoterik gelenekten gelen bu bilginler, böyle bir tercihle hem İslam'ı seçmiş olmanın güvencesine sahip olmuşlar, hem de kendi geleneksel düşüncelerini daha kolay bir şekilde yeni inanç sistemlerine adapte edebilme imkânına kavuşmuşlardır (Özerkmen, 2004: 63-64).

Fatımi Devleti'nin kuruluşunda da rol alan bu ekol, Sünni inanca mensup orduların saldırılarına karşı kendilerini koruyabilmek için Mısır'daki eski sanatkâr loncalarını yeniden ihya etmişler ve yarı askeri bir yapılanma ile loncaları tekrar ayağa kaldırmışlardır. Ayrıca, "İzciler" anlamına gelen "Fütüvvet" adı altında, genç İsmaili sanatkârlardan oluşan büyük bir askeri teşkilat oluşturulmuş ve öteki Bâtını örgütlenmelerde görüldüğü şekliyle, Fütüvvette de derecelere dayalı bir sistem esas alınmıştır.

Fütüvvet 9 derece üzerine örgütlenmiştir. Fütüvvet teşkilatının dereceleri sırasıyla; *Nazil*, *Tim Tarik*, *Meyan Beste*, *Naip Vekili*, *Nakip* ve 6. derece *Baş Nakip* dereceleri idi ki bu derecede olanların en önemli görevleri askeri örgütlenmeyi düzenlemek ile her türlü töreni yürütmek iken 7. derece salıklarına kardeş anlamına gelen "Ahi" adı verilmiştir. Fütüvvet içinde Ahi'lerin görevleri şeyh yardımcılığı mertebesidir. İlerleyen yıllarda Türkler arasında hızla yaygınlaşan Fütüvvetin yan kuruluşu Ahiliğin, adını bu kaynaktan aldığı tahmin edilmektedir. Öte yandan, 8. derece, her biri kendi teşkilatının başında olan şeyhlerin derecesi iken, 9. derece, sadece bir tek kişiye, şeyhlerin şeyhine verilmiştir (Çağatay, 1997:122).

Ahiliğin kökenini yukarıda bahsedilen şekliyle Araplara bağlayanlar olduğu gibi Türklerle ait bir oluşum olduğu yönde de önemli iddialar bulunmaktadır. Hatta Bizanslara ait bir yapılanma olduğu şeklinde de bazı iddialara rastlamak mümkündür. Ancak bunlar içinde en kuvvetli sav, yukarıda bahsedilen Mısır ve İslam menşeli Fütüvvet yapılanmasıdır. Bu iddiaya göre Ahilik teşkilatı, sanatkâr ve zanaatkarları bir araya getiren Fütüvvet yapılanmasının, Türkler tarafından Anadolu'da millileştirilerek geliştirilen yeni bir hali olduğu en makul tezlerdendir (Ülgener, 1981; 89).

2.2. Anadolu'da Ahiliğin Türkleşmesi

Asıl adı Şeyh Nasıruddin Ebul-Hakayık Mahmut Bin Ahmet el Hoyri (1171-1261) olan ve Ahiliğin kurucusu olarak bilinen, Ahi Evran-ı Veli, Orta Asya'dan göç eden bir göçmen ailenin çocuğudur. Ahi Evran, uzun yıllar değişik medreselerden, fıkıh ve tasavvuf dersleri almış, 1206 yılında Anadolu'ya gelerek Kayseri'ye yerleşmiş ve Ahiliğin temellerini burada atmıştır. Siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel ve askeri olmak üzere çok yönlü bir yapılanma olan Ahiliğin, siyasi etkisinin en bariz olduğu aşamayı, şüphesiz Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasındaki rolünde görmek mümkündür. Bu çerçevede Osmanlı'nın kurucusu olan Osman Bey'in kayın pederi ve hocası olan Şeyh Edebalı'nın etrafındaki Ahilerin yoğunluğu ve etkisi manidardır (Özerkmen, 2004: 63).

Ahi Evran, ilerleyen yıllarda önce Konya’da Mevlana Celalettin Rumi ile ve daha sonra Kırşehir’de Hacı Bektaş-ı Veli ile dostluklar kurmuştur. Görüldüğü üzere Ahi Evran; Anadolu’daki Kayseri, Konya ve Kırşehir gibi farklı şehirlerde ve oralandaki Mevlana ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi zamanın kanaat önderleri ile gönül birliği kurarak, Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Bu kişiler, devletin ulaşamadığı yerlere ulaşarak, iktisadi, siyasi, sosyal, kültürel ve askeri konularda topluma destek olmuşlar ve devlet-millet kaynaşması için çok büyük çaba sarf etmişlerdir (Erdem, 2008: 7-8).

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu Türklerinde sanat, ticaret ve iktisadi alanlar başta olmak üzere, toplum yaşamının her aşamasında yaklaşık 630 yıl etkisi görülen Ahilik teşkilatı, örgüt olarak kendi kural ve kurullarıyla, 3. Sultan Ahmet dönemine kadar ayakta kalmıştır. 1727 yılında ise “gedik” denen yeni bir düzenleme uygulanmaya konmuştur. Ahilik teşkilatı üyelerine, tezgâh başında sanat, zaviyelerde edep öğretiminin sürüp gelmesi, 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. Fakat Osmanlı Devletinde yaşayan gayri Müslim tebaanın artması, çeşitli dinlerdeki kişilerle ortak çalışma zorunluluğunu doğurmuştur. Bunun neticesi olarak, din ayırımı gözetilmeden kurulan, tekel niteliğindeki “Gedik” sistemi, Ahilik Teşkilatının devamı niteliğini taşıyordu. Türkçe olan “gedik” sözcüğü, tekel ve imtiyaz anlamına gelmektedir. Gedik sahibi kişiler, işleyeceği işi başkalarının işleyememesi güvencesine ve devlet tarafından verilen beratin içinde yazılı olan hakları kullanabilme imtiyazına sahiptiler. Bu tarz esnaflık ve sanatkârlık ise 1860’a kadar devam etmiştir (Özerkmen, 2004; 66-67).

Osmanlı Devleti’nin Ruslarla yaptığı Kırım Savaşı’nın ardından, Osmanlı Devleti’nin 1856 da yayınladığı “Islahat Fermanı” ile Osmanlı’nın bütün vatandaşlarının her türlü sanat, ticaret ve meslekleri serbestçe yapabilmelerine izin verilmesiyle, 1860 yılında bütün gedik beratları hükmünü kaybetmiş oldu.

2.3. Ahiliğin Kurumsal Yapısı

Anadolu’nun Türkler tarafından yurt edinilmesinde oldukça önemli görev üstlenmiş olan Ahilik teşkilatının yapısı çok da karmaşık değildir. Bütün teşkilatın tepe noktasında bulunan ve Kırşehir’deki Ahi Evran tekkesinin şeyhi olan Ahi Şeyhine, her bir ildeki tüm Ahilerin piri olan Ahi Babalar bağlıdırlar. Öte yandan illerde bulunan her bir zanaat ekolünün başı ise Ahi olarak adlandırılmakta ve bunlar da Ahi Babaya bağlı hareket etmektedirler. Server ya da

Yiğit Başı şeklinde ifade edilen kişiler ise Ahi'nin yardımcısı ve zanaatkârlar arasındaki düzeni sağlamakla sorumludurlar.

Ahilikte teşkilatında; 3 aşamalı ve 9 kademeli bir derecelendirme sistemi mevcuttur. İlk aşama olan Şeriat kapısında müride mesleki bilgiler, Kuran bilgisi, okuma, yazma, Türkçe ve matematik ile örgütün anayasası niteliğinde olan Fütüvvetname bilgileri verilmektedir. İkinci aşama olan *Tarikat kapısında* mesleki bilgi öğretimi en üst düzeye ulaştırılırken, tasavvuf bilgisi, müzik, Arapça, Farsça eğitimi yanında müride ayrıca askeri eğitim de verilmektedir. Şeyh mertebesine erişilen 3. aşama *Marifet kapısıdır*. Bu kapıda müritten Allah'a inanması, benliğini öldürmesi, büyüklere hizmet etmesi ve cehalet karşısında susması istenir (Ekinci, 1990: 24).

Ahilik felsefesine göre ancak bütün bunların tamamlanmasından sonra Hakikate ulaşılması, insanın kemale ermesi mümkün olacaktır. Her kapı üç dereceyi kapsamak üzere, devamı niteliğindeki Fütüvvette olduğu gibi, Ahilikte de dokuz aşamalı bir sisteme dayandırılmıştır. Bu dereceler şöyle sıralanmaktadır:

Yiğitlik ve Yamaklık olan ilk iki aşama, daha ziyade Ahilik teşkilatına giriş hazırlıklarını kapsamaktadır. Teşkilata kabul aşaması olan Çıraklık ise üçüncü aşamayı temsil etmektedir. Kalfa, Usta, Nakip, Halife, Şeyh ve Şeyh-ül Meşayih aşamalarından oluşan diğer dereceler ise esas itibarıyla mesleki yapılanmadaki idari kademeleri yansıtmaktadır. Söz konusu aşamaların birinden ötekine geçiş süresi Fütüvvetnamalara göre ortalama 1000 gün, yani yaklaşık üç yıla yakın bir süreyi gerektirmektedir. Lakin kişinin beşerisine göre bu sürenin uzaması ve kısalması da mümkün olmuştur.

2.4. Ahiliğin Kabul ve Retleri

Temelde Kuran'a ve Hz. Muhammed'in sünnetine bağlı ilkelerden oluşan Fütüvvet, Anadolu'da Ahilik teşkilatının yapılanmasında en önemli rolü üstlenmiştir. Kelime anlamı; Fütüvve "gençler" anlamında "fityan"dan gelmektedir (Öztürk, 1993; 4). Ahiliğin temel amacı, sorumluluğunun bilincinde olan mükemmel bireylerle, harikulade bir topluma, oradan da kardeşliğin ve barışın hâkim olduğu bir dünya düzenine ulaşabilmektir. Bu anlamda ahilerden öncelikle, güvenilirliklerinin en ufak bir zedelenmeye maruz kalmaması için topluma her alanda örnek olmaları istenmiştir (Özerkmen, 2004:69).

Ahiliğin prensiplerini içinde barındıran ve Fütüvvetname, olarak adlandırılan eserler, bireylere; toplumda nasıl davranmaları gerektiği konularında, iş

ahlakî hususunda ve kişisel terbiye alanında din temelli ahlâkî ilkeleri barındıran yapıtımların yer aldığı kitaplardır. Bu eserdeki öğütler, yüzyıllar boyunca Türk toplumuna yön veren temel değerler olmuştur. Dilinin sadeliği ve üslubunun akıcılığı da bu eserlerin toplum üzerindeki etkinliğini artırmıştır.

Ahiliğin anayasası niteliğinde olan ve bu eserlerde yer alan ve söz konusu ilkeleri, kısaca aşağıdaki kavramlarla özetlemek mümkündür.

Ahilik, her ne kadar bir mesleki örgüt niteliğinde bir sivil toplum kuruluşu olma özelliğine sahip olsa da özünde yüksek bir ahlakî seviyeyi en temel şart olarak barındırmaktadır. Bu bağlamda üyeler; *bilgi edinme, sabır, ruhun arındırılması, sadakat, dostluk, hoşgörü ve yasaklara uyma* gibi vasıfların verildiği aşamalardan geçer ve kendilerinden koşulsuz bağlılık, sonsuz itaat ve ketumiyet istenmektedir. Dinsizler ve sofuların örgüte katılmaları kesin bir kuralla yasaklanmıştır. Bu vasıflara haiz olmanın yanı sıra; *Elini, Sofranı ve Kapını açık tutma, gözünü bağlı tutma ile beline ve diline sahip olma* Ahiliğin diğer önde gelen altı ilkesini oluşturmaktadır.

Son derece hassas ahlakî değerleri içselleştiren Ahilik teşkilatının, üyelerinden mutlak surette istediği iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olma özellikleri yanı sıra, müritlerinde kati olarak istemediği ve teşkilattan atılmaya neden olan negatif davranışlar ve huylar da kesin bir şekilde ortaya konmuştur.

Bunların başlıcalarını; *içki içme, zinaya bulaşma, münafıklık, söz taşıma ve iftira etme, gurur ve kibir, merhametsizlik, kıskançlık, kin besleme, ahde vefa etmeme, yalan söyleme, emanete hıyanet etme, başkasının aybını açığa vurma, utanma özelliğini kaybetme, cimrilik ile adam öldürme* (Sevinç, 1978; 64) şeklinde sırlamak mümkündür. Ahilikten kesin atılmak için yeterli olan bu davranışların her birine bugünkü sosyal hayatımızda sıkça rastladığımız ve hatta “o kadar da olur” diyerek yer yer normalleşmesine katkı yaptığımız maalesef acı bir gerçek olduğu muhakkaktır.

3. Ahilikte İktisadi Hayat

Temelde **üretim, tüketim ve paylaşım**da oluşan iktisat, esasen insanın bu dünyadaki varlığını devam ettirebilmesini sağlamaktadır. Çünkü insanın beden boyutu sürekli yeme, içme ve barınma vb. ihtiyaçlarla sahiptir ve bunların ne kadarının ne ölçüde karşılanacağı da tamamen iktisadi faaliyetlerdeki başarıya bağlıdır. Bu itibarla iktisadi faaliyetler olmadan

insanın varlığından söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla özelde bireyin, genelde isen toplumun ve devletin gücü ve refahı, yürüttüğü iktisadi faaliyetlerdeki etkinliği ve başarısına bağlıdır.

Bu nedenle esasen, iyi bir insan ve mükemmel bir toplum düzeni hedefleyen Ahilik sistemi, bunların tesisi için güçlü bir iktisadi yapının gerekliliğinden yola çıkarak, üyelerinden miskin bir hayat yerine, sürekli aktif ve üretken bir yaşantıya sahip olmalarını istemiştir. Bu anlamda zamanının şartlarına göre üreticisiyle tüketiciyi ve çalışanla çalıştırıcıyı karşı karşıya getirmeden her iki tarafı dikkate alarak, sorumluluğu esas alan dengeli iktisadi ve içtimai bir hayatı tesis etmiştir.

Bütün bunları gerçekleştirirken, mutlak anlamda oldukça sağlam bir kurumsal yapıyla birlikte, içselleştirdiği İslami esasları temel alarak oluşturduğu bir dizi ilkelerden faydalanmıştır. İktisadi hayatın temelini oluşturan bu ilkeleri ve bugünkü kapitalist sistem olan mukayesesini aşağıda ele almaya çalışacağız.

3.1. Ahiliğin İktisadi İlkeleri

Sosyal sorumluluk bilincine sahip iyi insan modeline dayanan Ahilik teşkilatı ilkelerini, belirli prensiplere bağlı iş ahlakından oluştuğunu ifade etmek mümkündür. Ahilikte iş ahlakı ve iktisadi düşünce, üreticinin ürünüyle bütünleşmesini hedefleyen, ürüne ruhundan bir şeyler vermesini amaç edinen bir anlayışa dayanmaktadır. Bu bağlamda Ahiliğin düşünce sisteminde iktisadi amaç; daha fazla üretip daha çok kazanmak değil, kaliteli üründen vazgeçmeden gerektiğinde üretim miktarına ve fiyatlara sınırlama getirmek suretiyle, üreticiyi ve tüketiciyi dengeli bir şekilde korumak şeklinde özetlenebilir (Şimşek, 2002: 180-181). Ahilik söz konusu hedeflerine ulaşabilmek için bir dizi temel prensipler geliştirilmiş ve bunları hiçbir esnekliğe mahal vermeden uygulanmıştır. İlgili prensipleri; kanaatkârlık, iddihardan kaçınma, işbirliği, iç denetim ve standardizasyon sistemi olarak özetlemek mümkündür.

3.1.1. Kanaatkârlık

Bugün gerek bireysel, gerek kurumsal ve gerekse devlet düzeyinde siyasal anlamda kanaatkârlığın olmayışı yaşanan mevcut sorunlarının en büyük sebebi konumundadır. Çünkü günümüz dünyasına hâkim olan kapitalist iktisadi düşüncenin temel amacı olan karı doruklaştırmanın menfi etkileri dikkate alındığında, kanaatkârlığın ne denli önemli bir davranış şekli olduğu açıkça görülecektir. Çünkü karı doruklaştırma amacıyla iktisadi faaliyetlerini sürdü-

ren firmalar, gerek çalıştırdıkları personelin, gerekse ticari ortaklarının haklarını yeterince dikkate almadıkları gibi, çevresel faktörlerin tükenmesi ya da kirlenmesi konularında da gerekli hassasiyeti gösterdiklerini söyleyebilmek bir hayli zordur.

Tam bu noktada Ahiliğin emrettiği kanaatkârlık; hem öteki insanların haklarını dikkate almada, hem de çevre konusunda çok daha duyarlı davranmada olmazsa olmaz bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kanaatkârlık düşüncesini, toplum adına fazla çalışmamak, miskin bir hayat veya azla yetinmek şeklinde ele almak son derece yanlış olacaktır. Aksine Ahilik devamlı faal olmayı ve toplumun zaruri temel ihtiyaçları için sürekli çalışmayı öngörmektedir. Buradaki kanaatkârlıkla, bireysel anlamda aşırı zenginleşmenin yerine, toplumsal kalkınma hedeflemektedir. Diğer bir ifade ile kişilerden sosyal sorumluluk gereği, sadece kendi şahsi çıkarı için değil, ait olduğu toplum, ülke ve devlet için de özveriyle çalışması öngörülmektedir.

3.1.2. İddihardan (Yastık Altı) Kaçınma

Bugünkü dünyada hâkim iktisadi sistem olarak kabul gören ve uygulanan Kapitalizmin temel açmazı, K. Galbraith'in belirttiği üzere; (Ölmezogluları, 2003: 86). **üretim** sorununu çözmüş olmasına rağmen, bölüşüm sorununu çözememiş olmasıdır. Böyle bir adaletsizliğe neden olmamak için Ahiliğin ilkelerini içinde toplayan Fütüvvet namede yastık altı olarak ifade edilen, ihtiyaç dışı fazla sermayenin saklanması, biriktirilmesi iddihar edilmesi tavsiye edilmemiştir (Akdağ, 1974: 219).

Diğer taraftan Ahi esnaf ve sanatkârlarda başkaları aleyhine zenginleşme hoş görülen bir tutum değildir. Bu nedenle sistem kapitalist bir sınıf doğurmamıştır (Şapolyo, 1964: 210-215). Onun yerine toplumsal kalkınma hedeflenmiştir. Temeli İslam inancındaki zekât, sadaka ve yardımlaşma ilkelerine dayanan bu düşünceye göre, varlıklı olan kişilerin imkânları ölçüsünde ihtiyaç sahiplerine destek olmaları talep edilmektedir. Bundan amaç; sermayenin belli ellerde toplanmasına fırsat vermeden üretime aktarılması ve böylelikle toplumda sosyal refahın artırılıp, barışın tesis edilmesidir.

Yoksulluğun ve açlığın, günümüz dünyasının en temel iktisadi sorunlarının başında yer alması konusunda hiç kuşkusuz geniş bir ittifak mevcuttur. Öte yandan azgelişmiş ülkelerin en fazla sıkıntıya düştükleri ekonomik sorunun sermaye yetersizliği ve dış borç sorunu olduğu da bilinen bir başka gerçek-

liktir. Haliyle gerek yoksulluğun giderilmesi, gerekse bütün güncel iktisadi sorunların çözümü için sermayenin tabana yayılması temel şarttır. Bunun da gerçekleştirilmesinde iddihardan kaçınmanın önemi inkâr edilemez (Erdem, 2008; 63).

3.1.3. İşbirliği ve Dayanışma

Orta çağda Avrupa’da, bugün ise bütün dünyada geçerli olan serbest rekabet ve aşırı kar etme güdüsüne karşılık, Ahilik ilkelerinin hâkim olduğu Osmanlı toplumunda esnaflar arasında yardımlaşma ve dayanışma prensibi geçerliydi. “Can ve mal ortaklığı” olarak adlandırılan bu sistem; “Orta Sandığı” ile vücut bulmuştur. Bu sistemde kazancın şahsiliği söz konusu değildi. Dolayısıyla esnafların, gelirlerinin zaruri ihtiyaçlarından fazlasını Orta Sandıklarında toplamaları tavsiye edilmiş ve buralarda biriken gelir, Teşkilatın ortak sermayesi olarak işlem görmüştür.

Bu sermaye, Teşkilat için ihtiyaç duyulan hammaddenin temininde, yeni tezgâhların kurulmasında, yeni işe başlayacaklara gerekli aletlerin alınmasında ve ayrıca yoksullara yardım eli uzatılmasında kullanılmıştır (Öztürk, 2002: 7).

Şüphesiz böyle bir uygulamanın neticesinde, ilgili toplum için yoksulluk, hırsızlık, sosyal çatışma vb. sosyal ve siyasal sorunların yaşanması olası değildi. Çünkü böyle bir sistemin hâkim olduğu bir toplumda, bugünkü ifade ile kişi ve kurumlar arası güven düzeyini temsil eden sosyal sermaye birikimi sağlanmış olacaktır. Bu gerçeklik ise sosyal ve siyasal sorunların ötelenmesine paralel olarak, iktisadi kalkınmanın da temel dinamiği oluşturacaktır (Whiteley, P. F., 2000: 542)

3.1.4. İç Denetim Sistemi

Ahilik Teşkilatının öngördüğü üretim sistemi, hiçbir zaman kişisel kara, çıkara ve güçlüye göre şekillenmemiş, aksine toplum refahı için bütün gücüyle çalışmaya, başkaları için yeterli ve kaliteli mal üretmeye, adalet ve hak üzere paylaşırma anlayışına göre tesis edilmiştir. Böylesi bir anlayış ise zaman içerisinde kaçınılmaz olarak sıkı bir iç denetim sistemini geliştirmiştir.

Ahilik teşkilatının gerek üretilen malların kalitesi ve miktarı, gerekse kişilerin iş yeri açabilmeleri öncelikle devlet tarafından, devletin ulaşamadığı yer ve zamanlarda ise esnaf ve zanaatkârların kendileri tarafından denetlenmekteydi.

Mesela, Osmanlı Ülkesinde bir kalfanın yeni bir işyeri açabilmesi için öncelikle bir heyet huzurunda ustalığını ispatlaması zorunluydu. Hatta bu kalfa bütün şartlara haiz olsa ve ustalık belgesini alsa dahi, sanatını yürüteceği uygun bir işyeri bulamazsa o zamanın deyimiyle “münhal bir gedik yoksa” işyerini açmasına müsaade edilmezdi. Çünkü işyeri sayısı sınırlı idi ve bu sayının artırılıp artırılamayacağına Teşkilat karar verirdi.

Ayrıca, yeni iş kurma, hammadde temini ve dağıtımı; fiyat, standart ve üretim denetimi; tüketici şikâyetleri, eğitim ve ticaret adabı, iş ahlâkı, ürün garantisi, çalışma ilkeleri, iş yeri açma ve kapatma; çırak, kalfa, ustalık kaideleri, borçlanma ve yardımlaşma gibi birçok konu ve uygulamalar bu çerçevede ele alınabilir (Şimşek, 2002: 133-135).

Bu günkü büyük market sistemine benzer bir biçimde aynı çatı altında olmasa bile Ahilik sisteminde benzer malları veya hizmetleri üreten esnaf ve zanaatkârlar, aynı çarşıda faaliyette bulunmuşlardır. Bu sistem sayesinde üreticilerin, esnafların birbirlerini kontrol edebilmeleri, satıcılar arasında fiyat ve mal kalitesi açısından kıyaslama ortamının oluşması ve esnafların kendi aralarında yardımlaşmaları mümkün olmuştur. Bu yapılanma tüketicilere ise mallar ve fiyatları arasında karşılaştırma yaparak, en kısa zamanda en iyi malı almasına imkân sağlamıştır. Ayrıca Ahi Evran'ın ve onun halifeleri olan Ahi liderlerinin zaman zaman çarşı pazar gezerek, malları kontrol ettikleri bilinmektedir (Erdem; 2008: 76).

Aynı zamanda cemiyetin lideri konumunda olan Ahi Babalar, halkın taleplerine göre belirlenen Ahilik kurallarını bir kanun gibi uygulamışlar ve uygulatmışlardır.

3.1.5. Ürün Standardizasyonu

Ahilik Teşkilatı iktisadi faaliyetler adına hangi amaçla ne ürettiğini, ne kadar ürettiğini ve hangi fiyattan satıldığını denetlerken (Doğan, 1973: 219), nasıl ürettiği konusunda da yoğun çaba sarf etmiştir.

İlk olarak sanayileşme ile birlikte Batı Avrupa'da ortaya çıktığı iddia edilen üründe standardizasyon sistemine, çok daha önceki tarihlerde Ahilik sisteminin geçerli olduğu Osmanlı toplumunda rastlamak mümkündür (Akgündüz, 1999: 24).

Fatih Sultan Mehmet'i izleyen İkinci Beyazıt tarafından yürürlüğe konan Kanunname-i İktisab-ı Bursa, bu konuda önemli bir belge özelliği ile karşı-

mıza çıkmaktadır (Hamitoğulları, 1986: 126). Osmanlı Ülkesinde tespit edilen standartların o dönemde Kadı Sicillerine işlendiğini görmemiz mümkündür.

Ahilik Teşkilatında standartların altında mal üreten ve tüketiciyi zarara sokan kişiler, ikazlara aldırmaııp bu fiillere devam ettikleri takdirde, hatalarının ciddiyeti nispetinde çeşitli cezalara çarptırılmaktaydılar. Bu cezalar, kendilerinin ve ürünlerinin teşhirinden başlayarak, dükkânlarının esnaf idarecileri veya ilgili kurumlar tarafından kapatılabilmesine kadar varmaktadır. İkazlara uymayan ve **büyük hata yapan esnaflar için** “pabucu dama atılarak” esnaf-liktan ihraca varan müeyyideler uygulandığı görülmektedir (Demir, 1993; 14).

Ayrıca 1676 yılında Padişah’ın İstanbul Kadısına Armut satışlarının fakir halkı da gözetecek şekilde bir ferman göndermiş olması (Demir, 1993; 14; 113-118), üretim ve pazarlama konularında devletin özellikle yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılama hususundaki hassasiyetini ortaya koymaktadır.

3.1.6. İş Hayatı ve Ahlak

Çalışanın/işçinin hakkını, alın teri kurumadan ödemesi gerektiğini savunan Ahilik sistemi, çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki daimi güvenin tesis edilmesini sağlamıştır. Böylelikle, işçi işveren anlaşmazlıkları yaşanmamıştır. Bu da mutlak surette üretimin nicelik ve nitelik olarak artışına yol açmıştır (Erdem, 2008: 61).

Ahilik teşkilatında; işçi, işveren ve müşteri her biri için diğerleri üzerinden para kazanılması gereken “ötekiler” değil, bilakis “müşteri velinimet” çalışan ise ona emanet bir kişidir. Dolayısıyla her biri iş hayatında kendi bireysel menfaati kadar, karşının menfaatini de düşünen bir tavır sergilemekte ve kendisini bu konuda sorumlu hissetmektedir.

Bugün yaşananın aksine, çatışmacı ve rekabetçi bir anlayış yerine, dayanışma ve işbirliği karşılıklı memnuniyet esas alınmaktadır.

Bugün literatürde yer alan “Müşteri memnuniyeti” ile Ahilikte yer bulan müşteri memnuniyeti şeklen aynı gibi görünse de esasen birbirinden çok farklıdır. Çünkü Ahilikteki müşteri ve çalışanın memnuniyetinde firmanın ve işverenin yarınki gelirlinin sürekliliğini garanti altına almaktan ziyade, “Allah rızasını kazanmak” hedefi belirleyicidir. Oysa bugünkü müşteri memnuniyetinde amaç, **müşteri kaybindan korkmak ve yeni müşteriler kazanmaktır.**

Görüldüğü üzere Ahinin iş hayatında çalışmanın öncelikli hedefi para kazanmaktan evvel etrafındaki insanları memnun edebilmektir. Böylesi bir

çalışma anlayışıyla esnafın kişisel anlamda ihtiyaç duyduğu gelir zaten kendiliğinden garanti edilmiş oluyordu.

Böyle bir uygulamanın neticesinde, ilgili toplum için yoksulluk, sosyal çatışma, hırsızlık vb. istenmeyen haller çok uzak olsa gerek. Ancak bugünkü çatışmacı ve rekabetçi bir sistemin hâkim olduğu bir toplumda çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki anlaşmazlıkların sürmesi, mutlak surette üretimde nicelik ve nitelik olarak düşüşe yol açtığı gibi, ticari ortaklar arasındaki anlaşmazlıkların oluşturduğu güvensizlik ortamı da ticari faaliyetlerin azalmasına ve işlem maliyetlerinin artmasına neden olduğu muhakkaktır (Erdem, 2008; 61).

İş Ahlakı, bir meslekle ilgili olarak herkes tarafından uygulanmasa bile, akli olarak doğruluğuna, faydasına inanılan davranış ilkeleri bütünüdür. Ahlaki ilkeler, genelde yazılı olmamakla birlikte toplum tarafından benimsendiği için herkes tarafından uygulanmaya çalışılır. Aykırı hareket edenler ise kınanma, ayıplanma, yalnızlığa terk edilme, işbirliği yapmama gibi yollarla toplum dışına itilerek cezalandırılır (Şahin, 1986; 110).

Ahiliğin olmazsa olmazı olan iş ahlakı, bugün geri kalmış toplumların en önemli ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü iktisadi açıdan geri kalmış toplumlara bakıldığında, sahip olunan ahlaki değerlerde ciddi bir erozyon ve buna bağlı olarak sosyal ilişkilerde güvensizlikle birlikte sosyal çözümlere görülmektedir. Bu toplumların arzuladıkları noktalara ulaşabilmeleri, kendi içlerinde güveni ve sağlıklı ilişki ortamını kuracak ahlaki ilkeleri benimsemelerine bağlıdır. Bu ilkeler ise haliyle kendi değerlerinden müteşekkil olacaktır.

Bu konuda, her şeyden evvel ürün kalitesi, iş arkadaşlarına karşı hakka-niyetli ve yardımsever olma, müşterileri için dürüst ve **güvenilir davranma temel ilkeler** olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.7. İş bölümü ve Uzmanlaşma

Batı'da ilk defa Adam Smith'in "Milletlerin Refahı" (1776) kitabıyla gündeme gelen ve bugünkü çağdaş ekonominin en temel ilkelerinden olan uzmanlaşma fikri, çok daha önceki yıllarda Ahilik Teşkilatı'nın prensipleri arasında yer almış ve yüzyıllar boyunca **başarıyla uygulanmıştır. İşbölümü**, uzmanlaşmayı sağlayarak verimlilik artışına imkân verirken, ayrıca esnaf ve zanaatkârlar arasında disiplin ve oto kontrol sisteminin işlemesine katkı yapmaktadır.

Alanında ihtisaslaşma, Fütüvvetnamelerde yer alan temel bir prensiptir. Bu ilke, bir taraftan üretimde uzmanlaşma sağlarken, diğer taraftan sık sık iş değiştirmenin, sebatsız ve istikrarsız ruh haline sahip insanların başvuracağı bir uygulama olduğundan Ahilik düşünce sisteminde hiç hoş karşılanmamıştır (Ekinci, 1989: 63)

Her Ahinin mutlaka belli bir meslek üzerinde, çıraklıktan başlayıp ustalığa varan bir iş hayatının olması ilkesi, ahiliğin temel prensiplerindedir. Bu ilke sayesinde insanlar toplumda, kazandıklarıyla değil, ustalıklarıyla itibar görmüşler ve her ahi icra ettiği mesleğin toplumdaki yeri ve önemi üzerinden kendisini toplumda konumlandırmaya çalışmıştır.

Bu anlayışın hâkim olduğu bir sistemde kişilerin, bugün olduğu gibi karlılığı artan meslek veya işler nedeniyle iş değiştirmeleri, hiçbir şekilde tasvip edilmeyip, “para için mesleğini bıraktı” düşüncesiyle toplumda eleştiriye maruz kalmışlardır.

Böylesi bir sistemde kişiler hayatları süresince aynı mesleği icra edeceğinden, her kişi yaşı ilerledikçe mesleğinin piri olma imkânını yakalamakta ve uzmanlaşma tam manasıyla gerçekleşmiş olmaktadır.

3.1.8. Usta Çırak İlişkisi

Meslek sahibi olmayı ve dolayısıyla üretim yapmayı hayatın temel amacı gören Ahilik düşüncesi, söz konusu üretkenliğin aksamadan devamlılığı için çok katı bir *usta çırak* ilişkisi tanzim etmiştir. Ancak bu sayede toplumun ihtiyaç duyduğu mesleki ustalıkların sürdürülebileceğini öngören Ahilik sistemi, bu mekanizmayla kendi teşkilatlanmasının devamlılığını da sağlamış oluyordu.

Şekli olarak mesleklerin örgütlenmesi niteliğinde olan Ahilik Teşkilatının, bütün sistemini usta çırak ilişkisi üzerine bina ettiğini görüyoruz. Bu yapılanmada, gerek kişisel ahlaki eğitim, gerekse mesleki eğitim, mutlak surette usta çırak ilişkisi düzleminden gerçekleşmiştir. Bu sistem aynı zamanda Teşkilatın iç denetim mekanizmasının temelini oluşturmuştur.

Mesela, eğer bir usta hatasından dolayı çarağını işten attı ise ya o usta affedecek çırak geri dönecek, ya da başkasının kabul edebilmesi için yine eski ustasının izin vermesi zorunlu tutulmuştur. Binaenaleyh bu işleyiş, bize sadece üretim endeksli bir ilişkiyi değil, daha ziyade kurumsallığı destekleyen ve sorumluluk boyutu olan çok daha kapsamlı bir ilişki düzeyini yansıtmaktadır (Ekinci, 1991:28).

Bu sistemde çıraklar ustalarına, mesleklerine ve Teşkilatın ilkelerine karşı tam bir bağlılık içinde yaşamak zorundaydılar. Hatta çırakların bu eğitimi, sadece bir mesleki eğitim değil, onun toplum içindeki davranışı, mesleğine olduğu kadar ailesi ve ülkesine karşı olan sorumluluklarını içeren çok geniş bir yelpazede gerçekleşiyordu. Çünkü usta-çırak ilişkisi; işçi işveren özelliğinden ziyade, tam bir baba-oğul ilişkisine dayanmaktaydı (Ekinci, 1991: 28).

3.2. Ahilikte Üretim

Esasen üretim, tüketim ve paylaşımından oluşan iktisadi hayata Ahilik düşüncesi, üretim ağırlıklı yaklaşmıştır. Çünkü toplumların gücünün ve bu maddada varlığının teminatı, gerçekleştirdiği tüketim değil, üretim düzeyidir. Bu nedenle bireysel anlamda azla yetinmeyi kanaatkâr olmayı tavsiye eden Ahilik anlayışı, üretim konusunda ise mütevazı olmayı hiçbir şekilde kabul etmemektedir. Çünkü Ahiliğin temeli olan İslam inancındaki “veren el alan elden üstündür” ilkesi gereği veren el olabilmek, böylelikle üstün ve güçlü bir hayat sürmek için çalışmak ve üretmek tek yoldur.

Fütüvvetnamelerde ahiler için çalışma azminin zarureti, alın teri, yani helal kazancın önemi ve her ahinin mutlaka bir meslek sahibi olması konuları şiddetle tavsiye edilmiştir (Erdem, 2008: 65-68). Bütün bu emir ve önerilerin sonuç itibarıyla ülkede üretimi teşvik edeceğinden ve arttıracığından hiçbir şüphe bulunmamaktadır.

İktisadın temel faaliyeti olan üretim, Ahilik düşüncesinde son derece önemli bir yer tutmakla birlikte, neyin ve ne kadar üretileceği konusunda kapitalist sistemden tamamen ayrılmaktadır.

Bu çerçevede Ahilik sisteminde çalışma ve üretim, her fırsatta teşvik edilirken, ne üretildiği, nasıl ve ne kadar üretildiği konuları devamlı denetime tabi tutulmuştur. Ahilik anlayışında üretim, zaruri ve helal ihtiyaçların bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiş, bu nedenle ihtiyaçtan fazla ve helal olmayan ürün ve hizmetlerin üretilmesi ve ticaretinin yapılması şiddetle men edilmiştir.

Çünkü Ahilikte üretimden amaç kar değil, toplumsal fayda ortaya koymaktır. Ayrıca makul ihtiyaçların ne kadar üretileceği yine belirli sınırlara bağlanmıştır. Bu çerçevede Ahilik anlayışında, ihtiyaçların sınırsız kabul edilerek, tüketimin kamçılanmasına paralel oluşan aşırı talep için üretim yapılması ve bu surette oluşan israf ve kaynakların yersiz kullanılması hiç hoş karşılanmamıştır (Öztürk, 2002: 6).

Bu çerçevede üretim, zaruri ihtiyaçların bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiş ve gerektiğinden fazla üretimin yapılmaması benimsenmiştir. Böylelikle üretici ve tüketici dengesi korunmaya çalışılmıştır.

Mal ve hizmet üretiminden amaç; aşırı kar elde etmek olmayıp, asıl amacın üretilen mal ve hizmetle toplumun ihtiyaçlarını en uygun yollarla karşılayabilmek olduğundan, ürünlerin fiyatı kullanılan hammadde ve emeğe göre belirlenerek, belli bir kar oranı ile sınırlandırılmıştır.

Ayrıca ilgili ürünlerin aracısız olarak en ucuz şekilde tüketicinin eline ulaşabilmesi için üreticiden tüketiciye doğrudan satış yöntemi tercih edilmiştir. Bunun için her grup malı üreten ve pazarlayan esnaf için ayrı ayrı bedesten olarak ifade edilen bazalar oluşturulmuştur. Buralarda, tüketiciler, doğrudan üreticisinden ve birçok benzer ürünü bir arada bularak, hem kalite hem de fiyat yönünden karşılaştırmak suretiyle doğru tercih yapabilme imkânına sahip olmuştur (Demir, 2001: 81, 82).

Bütün bunlar gerçekleştirilirken devletin iktisaden bağımsız olabilmesi için, dış açık ve dış borçla muhatap olmaması amacıyla, toplumda kendi kendine yeterlilik önemli bir ilke olarak kabul görmüştür. Öte yandan Ahi üretim birliklerinde, yerli malı üretimine ve tüketimine öncelik verilerek suretiyle, ülke kaynaklarının tam verimle çalıştırılması, güçlü ve bağımsız bir ülke ekonomisi oluşturulması için teşvik edilmiştir (Demir, 2009: www).

Görüldüğü üzere Ahilikte çalışma ve üretim şiddetle tavsiye edilirken, bundan kişisel zenginlik değil, devletin ve milletin refahı hedeflenmektedir. Bilhassa devletin mal ve para konusunda diğer devletlere muhtaç olmaması için Ahililerin özel bir önem verdiği görülmektedir.

3.3. Ahilikte Tüketim

Üretime paralel, iktisadi hayatın bir diğer vazgeçilmez faaliyeti kuşkusuz tüketimdir. Ahilik düşüncesi, üretimde olduğu şekliyle tüketim konusunda da belirli ilkeler getirmiş ve iktisadi hayatı bu çerçevede bir bütün olarak tanzim etmiştir.

Bugün hala toplumumuzda yer yer dillendirilen, Müslümanın dünyadan elini eteğini çekerek miskin bir hayat sürmesini öngören “Bir lokma bir hurka” yaklaşımı hiçbir surette Ahilik anlayışıyla uyuşmamaktadır. Çünkü Ahilik sistemi yukarıda değinildiği üzere üretim alanında aktif ve üretken bir hayatı öngörürken, ancak tüketim konusunda ise son derece mütevazı olmayı tavsiye etmektedir.

Dolayısıyla “Bir lokma bir hırka” anlayışını, çalışma ve üretim için değil, ancak tüketim için kabul edilebileceğini ifade etmek mümkündür. Ahilik düşüncesi, tüketimi zorunlu temel ihtiyaçların bir gereği olarak kabul etmiş, her türlü gösteriş ve israfa kaçan tüketimi hiçbir şekilde hoş karşılamamıştır. Bu çerçevede Ahi anlayışı, özellikle tüketimde ihtiyaç ve ihtirası birbirinden ayırmıştır.

İhtiyaç, bireyin ve toplumun varlığını sağlıklı ve güvenli bir şekilde sürdürebilmesi için karşılanmak zorunda olan; yeme, içme, barınma, eğitim sağlık ve güvenlik gibi temel gereksinimlerden oluşmaktadır. Oysa *ihtiras* ise bilhassa bireyin içinde bulunduğu toplumdaki kişisel gücü ve itibarı için elde etmek istediği her türlü; zenginlik, birikim ve ihtişam ile gösteriş temelli istek ve arzularından oluşmaktadır.

Bu noktada Ahilik, bireyin ihtiyaçlarını karşılama konusunda ona hiçbir sınırlama getirmeden, toplumsal barış dengeli bir kalkınma ve her türlü israftan kaçınma adına kanaatkârlıkla ihtirası kontrol etmeyi hedeflemiştir.

Bugünkü sistemde firmaların, faaliyetlerini daha çok para kazanabilmek amacıyla geliri yüksek olan toplum kesimi için mal ve hizmet üretme yönüne kaydırması, yine Ahilik sisteminde kabul edilebilir bir uygulama değildir. Çünkü böylesi bir yaklaşımda firmalar, dar gelirli yoksul kesimin temel ihtiyaçlarını karşılamak yerine, daha yüksek kar için zengin kesimin lüks ve israfa kaçan keyfi arzularını diğer bir ifade ihtiraslarını tatmin etmeyi tercih etmektedirler.

Dolayısıyla firmaların karlılığı için doğadaki sınırlı kaynaklar, yoksulların zaruri ihtiyaçları yerine, zenginlerin keyfi arzuları için heba edilmiş olmaktadır. Bu nedenle toplumda tüketim alanında israf ve lüksün önüne geçilmesi, geniş yoksul kesimin temel ihtiyaçlarının çok daha kolay karşılanmasına imkân verecektir.

3.4. Ahi İktisadı ve Kapitalist Ekonomi

Bugün Ülkemizde eğitimi verilen kapitalist iktisat teorisine göre en yaygın ve geniş kabul gören iktisat tanımı: “*Doğadaki kıt kaynaklarla insanların sınırsız ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamayı amaç edinen bir sosyal bilim*” şeklindedir. Burada insanların ihtiyaçlarının sınırsız kabul edilmesine karşılık, bunları karşılayacak olan doğal kaynakların ise kıt olarak öngörülmesi, dünyada iktisat adına bir çatışmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Önlenemez olan bu çatışmanın ilk adımı, kapitalist sistemin birincil hedefi olan kar maksimizasyonu için fiyatların sürekli artması şeklinde olmaktadır.

Oysa insanın sınırsız olan ihtiyaçları değil, ihtiraslarıdır. Yukarıda değinildiği üzere bunun da Ahiliğin temel ilkelerinden olan kanaatkârlık ile kontrol edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan doğadaki kaynakların da kıtlığından değil, ancak sınırlılığından söz etmek mümkündür. Bu bağlamda bu gün dünyada yaşanan açlık ve yoksulluğun nedeni mutlak kıtlık ya da yokluk değil, paylaşımındaki ki adaletsizlikten kaynaklandığı açıkça görülmektedir. Söz konusu sorunun hallinde de yine Ahi kültüründe önemli bir yeri olan “orta sandığı” ile uygulama bulan, yardımlaşma ilkesi çözüm sağlayacaktır.

Ahiliğin öngördüğü iktisadi düşüncenin, esasen İslam inancından kaynaklanan; iktisadi ilkelerden oluştuğunu kabul etmek durumundayız. İslam inancındaki; yardımlaşma, kul hakkı, servet biriktirmeme ve insanlara faydalı olma ve çalışma/üretme emirleri, Ahilik düşüncesindeki iktisadi düzenlemele- rin temelini teşkil etmiştir.

3.4.1. Kapitalizmde Amaç: “Kar Maksimizasyonu”

Bugün dünyada ve maalesef ülkemizde hakim olan Kapitalist ekonomik düşünce gereği, birey ve işletme faaliyetinin, tek hedefi karlılık ve para kazanma üzerine kurgulanmaktadır. Ancak yapılan işin topluma nasıl bir fayda sağladığı, hatta zarara sebep olup olmadığı yeterince hatta bazen hiç konu edilmemektedir. Hedef karlılık olunca; maalesef para kazanıp zengin olmak için pek çok gayri ahlaki ve yasa dışı faaliyet, birçok insan için daha cazip hele gelebilmektedir!

Özellikle son yıllarda toplumumuzda artan; hırsızlık, aldatma, kapkaçılık, dolandırıcılık, ihaleye fesat karıştırma, yolsuzluk, rant kollama, uyuşturucu, kadın ve çocuk ticareti, vb. birçok ekonomik temelli adi suçların artmış olmasını toplumumuzdaki, “zengin ol da nasıl olursan ol” şeklindeki bir değer yargısından ve buna uygun verilen eğitimden bağımsız açıklanabilmesi mümkün değildir.

Ayrıca bugünkü dünyada, sırf karı en üst düzeye çıkarmak gayesi ile reklâmlarla oluşturulan suni ihtiyaçlar için, çoğu toplum ve fert için gereksiz, lüks ve hatta sağlıksız olan, mal ve hizmetlerin üretilmesi kabul edilebilir değildir. Çünkü böylesi bir anlayışın, ekonomide kaynakların israfı, çevre kirliliği ile toplum ve ferdin geleceğini tehdit eden bir yöntem olduğundan şüphe yoktur. **Öte yandan söz konusu anlayışla, ekonomide sürdürülebilir bir kalkınmanın buna bağlı olarak hayatın sağlıklı bir şekilde devamlılığının sağlanması mümkün değildir.**

3.4.2. Ahiliğin Hedefi: “Faydanın Doruğa Ulaşması”

Ahilik düşüncesinde ise insanların yaptığı işten öncelikli beklentisi, para kazanmaktan evvel, diğer insanların herhangi bir meşru ihtiyacını karşılayarak fayda üretmektir. Bu düşünceyle gerçekleştirilen iktisadi faaliyetle kişi, diğer insanların zaruri ihtiyacını giderecek bir mal ya da hizmet ürettiği ölçüde huzuru yaşarken, kendisi için ihtiyaç olan geliri, meşru yoldan helal bir şekilde kazanmanın mutluluğunu elde edecektir. Bundan dolayı zenginliği esas alan toplumsal değer yargılarının, insanlara faydalı olma ve üretme yönüne çevrilmesi gerektiği ortadadır.

Bu çerçevede Kapitalist sistem “iktisadın ahlakı yoktur” demesine karşılık, Ahilik kültüründe ekonomik faaliyetlerin mutlak surette ahlaki değerlere bağlı olması şart koşulmuş, yasadışı ve gayri ahlaki yollarla, insanlara zararı olabilecek ürün ve hizmetlerin üretilmesi ve ticaretinin yapılması men edilmiştir.

Bu noktada, ülkemizde ve dünyada iktisadi faaliyetlerde para kazanma amacı için araç haline gelen, bir iş olsun da nasıl olursa olsun anlayışının(!) tersine çevrilerek, evvela amacın insanlığa faydalı bir iş üretmek, devamında ise buna bağlı bir rızık kazanmak şeklinde değişmesi gerektiği, toplumsal barış ve kalkınma için temel şart olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.3. «Sermaye» Merkezli Ekonomiden “İnsan” Merkezli İktisada

Üretimin amacı, karı doruklaştırarak sermayenin tekelleşmesini temin etmekten öte, daha çok insanın bu süreçte istihdam edilmesi ve devamında ortaya çıkan mal ve hizmetten yararlanabilmesi olmak zorundadır.

Örneğin; aynı sermaye ve imkânlarla kurulacak projeden biri; % 5 karlı ve 100 kişiye istihdam sağlıyor, diğeri ise % 20 karlı ve 25 kişiye istihdam sağlıyor. Bunlardan ilki, insan merkezli bir yatırım iken, diğeri sermaye merkezli bir yatırım tekniğidir.

Kapitalist sistem, sermaye birikimi için bu projelerden ikincisini tercih ederken, insan merkezli bir anlayış, ilkinin uygulamaya koyacaktır. Bu noktada Ahilik sistemindeki iktisadi birimlerin, hep hane işletmelerinden oluşması ve bunların amacının ise sermaye birikimi yerine geçim sağlamakla sınırlı olması, kanımızca bugün için kayda değer bir iktisadi tavır olsa gerek.

3.4.4. Rekabet mi, Dayanışma mı?

Bugün uygulamada olan Niberal Kapitalist sitemin en temel ilkesi olan *tam rekabet anlayışı*, İktisada Giriş kitaplarında da görüldüğü üzere, atomize, homojenlik, mobilite ve açıklık koşullarının hiç birisi gerçek dünyada olmadığından uygulaması ve kabul edilmesi mümkün olmayan bir yöntemdir. Dolayısıyla ön şartları gerçekleşmeyen tam rekabet ilkesinin, milli ve milletlerarası piyasalarda hâkim kılınması, gücünün karşısında zayıfın ezilmesine ve yok olmasına neden olacağından kuşku yoktur.

Oysa Ahilik düşüncesinde hedef, rekabet adına gücünün güçsüzü ezmesi piyasadan dışlaması değil, bilakis güçlüye karşı güçsüzün korunmasıdır. Bu manada liberal sistemin öngördüğü rekabet yerine Ahi anlayışı, “yaşat ki yaşayasın anlayışıyla” dayanışmayı, yardımlaşmayı ve işbirliğini toplumda tesis etmeyi amaç edinmektedir. Bunu da *orta sandığı* olarak ifade edilen yardımlaşma sistemiyle hayata geçirmektedir.

Bu gün milli ve milletlerarası bankaların devlet ve milletin nezdindeki yeri ve rolü dikkate alındığında, kamu ve bireyler üzerinde oluşturduğu finansal tehdit ve mali yük karşısında, *orta sandığı* uygulamasının ne denli gerekli ve yerinde olduğu çok daha iyi anlaşılmış olacaktır.

3.5. Devletin Oluşumu ve Yaşatılmasında Ahiliğin Rolü

Giriş bölümünde bahsedildiği şekliyle, bugün Türk ve İslam dünyasının içine düştüğü siyasi ve iktisadi darboğazda, toplumda ortaya çıkaran/çıkarılan devlet bilincinin zayıflamasının rolü oldukça büyüktür. Toplumun değerler sistemindeki bu dönüşümde dünyada ve ülkemizde uygulanan ve devleti olabildiğince dışlayan neo liberal politikaların etkisini göz ardı edebilmek mümkün değildir. Oysa güçlü bir iktisadi yapı ve devlet kurumu olmadan hiçbir milletin varlığını devam ettirebilmesi mümkün değildir. Bu nedenlerdir ki Ahilik düşünce sistemi ve teşkilatlanması temel hedefini, **güçlü bir devletin teşekkülü ve bunun yaşatılması için sağlam bir iktisadi yapıyı kurma yönünde belirlemiştir.**

Çünkü Ahilik düşüncesinin temeli olan İslam İnancında da durum farklı değildir. Bu anlamda Mekke’de can ve mal güvenliği kalmayan Müslümanlar, 622 yılında Medine’ye hicret edince Hz. Muhammed’in öncelikli icraatı ilk İslam Devletinin temellerini atmak olmuştur. Bu çerçevede Müslümanların iktisadi ve siyasi güvenliğini sağlayabilmek amacıyla, Medi-

ne'de bulunan; Yahudiler, Paganlar, Müslümanlar ve şehrin ileri gelen aileleri ile Hazrec ve Evs kabileleri arasında bir sözleşme yapılarak, Müslümanların ilk devleti tesis edilmiş oldu.

Selçuklular döneminde Anadolu'da yerleşmeye başlayan Ahilik düşüncesi ve teşkilatı, hem beslendiği İslam inancının esaslarının bir gereği olarak, hem de akılcı bir yaklaşımın yansıması olarak milletin varlığı için devletin varlığını vazgeçilmez bir unsur olarak görmüşler ve bütün hedef ve faaliyetlerini bu doğrultuda kurgulamışlardır.

Özellikle Moğolların Anadolu'yu istilasıyla ortaya çıkan kargaşa ve istikrasızlık karşısında Türkmenlerin asayişini sağlama ve yeni bir devlet olan Osmanlı Beyliği'nin oluşumunda son derece etkili oldukları bir çok kaynakta sabittir. Bu anlamda Beylerle derviş pirlерinin sürekli ortak hareket ettikleri bilinmekte, bunun en açık göstergesi ise Ahî olan Şeyh Edebali'nin Osman Gazi'yi damat olarak kabul etmesidir (Hoca S. E., 1974: 28-29). Ayrıca Edebali'nin, Kırşehir'de yaşanan Ahî katliamından önce Ahî Evren ile görüştüğü ve bunun ardından Kırşehir'den Söğüt tarafına gittiği de bilinmektedir.

Edebali'nin kızı Malhatun'un Gazi Osman Bey ile izdivaç yapması, Osman Bey'in Ahilerin Türkmenler üzerindeki nüfuzundan istifade etmesini sağlamıştır. Nitekim, Ahî Şemseddin ve oğlu Ahî Hasan ile Şeyh Mahmut Gazi ve daha sonra Osmanlılarda Kadı, Kazasker ve Vezir olan Cendereli (Çandarlı) Kara Halil her biri Ahî olup, bunların hepsi Osmanlı Beyliği'nin kurulmasında ve büyümesinde hizmet etmişlerdir (Uzun Çarşılı, 1972: 105).

Ahilerin, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ve yayılmasındaki rolü çok yönlü olmuştur. En önemli desteğin, yeri halk ile göçebe gelen Türkmenlerin kaynaşmasını sağlayarak, bölgenin İslamlaşması ve Türkleşmesine yaptıkları katkıda görülmektedir.

Buna ilaveten, göçebe Türkmenlerin hızla yerleşik hayata geçmeleri ile İslami bir hayatı benimsemelerinde ve 13. yy'ın ikinci yarısına kadar çoğunlukla Türk olmayan gayrimüslim yerli halkın elinde olan sanat ve ticaret işlerine Müslüman Türklerin de katılmasında yine Ahiler önemli rol üstlenmişlerdir. Bu gelişmeyle birlikte esnaf ve sanatkarlar arasında sağlanan dayanışma ve yardımlaşma sayesinde Ahilik toplumdaki kendi konumunu çok daha önemli bir noktaya taşımıştır. Öte yandan asayişin bozulduğu zamanlarda (örneğin Moğol İstilas) Ahiler kendi otoritesini sağlayarak toplumdaki başıbozukluğa fırsat vermemişlerdir.

Ahi akıncı derviş ve gazilerin Türk için öngördüğü; *gökyüzünü vatanının çadırı yapma ve yeryüzünü de secde için seccadeye dönüştürme ve zamana ezan sesiyle hâkim olma* idealini gerçekleştirebilmek düşüncesiyle Osmanlı Beyliği'ne olan destekleri kuruluşla sınırlı kalmamıştır. (Kara, 1977: 105) İlerleyen dönemlerde Osmanlı Beyliği'nin Cihanşümül bir Devlete dönüşmesi ve yaşatılması için zamanın şatları neyse o istikamette ebet müddet devlet anlayışıyla hareket edilmiştir.

Bu anlamda; toplumda huzurun ve güvenliğin sağlanması için yerli halk ve Türkmenlerin İslam inancı esasları doğrultusunda sağlam bir ahlaki yapıya sahip olmalarında,

Üretimi ve paylaşımı temel alan iktisadi faaliyetleriyle,

Devleti dışarı muhtaç etmemek için yerli üretimi ve tüketimi teşvik etmek suretiyle,

Toplumun meslek ve sanat öğrenerek, ekonomik ve kültürel değerler oluşturmasında,

Sistemin devamlılığı ve kaliteden ödün vermemek adına usta-çırak ile mal ve iş yeri denetimleriyle,

Disiplini temel alan; mesleki eğitim yanında, Kuran, hadis ve fıkıh eğitimiyle birlikte, Türkçe, Matematik ve müzik konularını kapsayan çok yönlü eğitim sistemiyle,

Devletin ulaşamadığı yerlerde sosyal nizamı tesis ederek,

Gerektiğinde asker yetiştirip, seferlere destek vererek devletin devamlılığı için sürekli gayret içinde olmuşlardır.

Görüldüğü üzere bugün daha ziyade bir meslek kuruluşu olarak ele alınan Ahilik teşkilatı, bundan çok daha öte hedef ve vazifeleri olan bir sivil toplum kuruluşu görünümüne sahip değildir. Çünkü ahiler biliyordu ki bir milletin yaşamasının tek yolu güçlü bir devlete sahip olmakla mümkündür. Bunun için bilhassa, Moğolların istilasıyla Anadolu Türkünün içine düştüğü bu hezimetten bir an evvel kurtulması için ne gerekiyorsa Ahiler tarafından hiç çekinilmeden gerçekleştirilmiştir.

Ancak olayın dikkat çeken tarafı, bir sivil toplum kuruluşunun bir devletin oluşumunda bu denli önemli bir rol üstlendiği halde, daha sonraki dönemde bu devletten menfaatlanmak ve onda kendi hâkimiyetini kurma konusunda

hiçbir girişimde bulunmamasıdır. Hatta kurduğu devletten kendi üyeleri için çıkar sağlamak bir yana, hiçbir menfaat beklemeden, kendisini sürekli o devlete destek olmaya ve hizmet etmeye vazifeli görmesidir.

4. Bugünkü Devlet Anlayışımız ve Halimiz

Geçmişten bugüne devleti olmayan hiçbir toplum, güvenli bir ortamda refah içinde kısa bir sürede de olsa varlığını sürdürebilmiş değildir. Hatta güçlü ve büyük bir devlete sahip olmayan hiçbir millet yoktur ki Dünya üzerinde söz sahibi olabilsin. Ve bu gün İslam topraklarında Müslümanlar perişan bir vaziyette ise bunun yegâne sebebinin, toplumuyla barışık güçlü bir devleti kurup, bunu uzun süre yaşatamamaları gerçeği yadsınmamalıdır. Ayrıca yine bugün küre üzerinde sözü dinlenen hiçbir devlet yoktur ki bizatihi kendisi iktisadi faaliyetlerden muaf olsun. Çünkü gücün kaynağı her yerde ve her zaman mülktür. Dolayısıyla güçlü bir devlet için sağlam bir iktisadi yapı şarttır. Ancak burada özel sektörün faaliyet alanının da olabildiğince geniş tutulması gerektiği göz ardı edilmemelidir.

Bu manada; kamunun piyasada dengeleyici bir ekonomik güce sahip olması gerekliliği, gıda ve stratejik alanların piyasa mantığına bırakmanın doğuracağı sıkıntılar, sosyal politikaların etkin bir şekilde yürütülebilmesi ve ayrıca eğitim, sağlık, güvenlik ve alt yapı harcamalarının ancak kamu ile amacına uygun bir şekilde icra edilebileceği gerçeği, devletin ekonomide ağırlıklı bir şekilde var olmasının zaruretini ortaya koymaktadır.

Bugün liberal iktisadi görüşü bütün dünyaya dayatan gelişmiş OECD ülkelerinde kamunun payı ortalama yüzde 45'ler düzeyindedir. Mesela Ülkemizde finans sektörünün % 60'tan fazlası yabancıların elindeyken, Almanya da ise finans sektörünün yüzde 80'i kamuya ait iken, Volkswagen gibi bir dünya markası olan otomobil firması yine devletin mülkiyetindedir. Benzer şekilde Fransa'da kamu bankalarının toplam sektördeki payı yüzde 60 dolayındadır. Ayrıca Fransa'da; Air France, Renault, Fransız Telekom gibi küresel firmalar hala kamunun elinde faaliyet göstermeye devam etmektedir. Ülkemizdeki durum ise yüzde 25'lerin altına inen bir rakam ile bu ülkelerle kıyas edildiğinde, kaygı verici bir hal sergilemektedir. Dolayısıyla, Türk ve İslam Dünyasının üzerindeki planlara karşı koyabilmesi için evvela iktisadi yönü sağlam güçlü devletlere ihtiyaç duymaktadır.

Sonuç

Gerek Ülkemizde gerekse diğer İslam ülkelerinde yoğun bir şekilde yaşanan çatışma ve dağılma süreçleri, geçmişi en az iki yüz yıl geriye giden bir zihinsel çöküşe dayanmaktadır. Cihanşümül Osmanlı Devleti'nin öncelikle Balkanlardan atılması ve ardından mümkünse Anadolu'dan da uzaklaştırılmasına dayanan Şark Meselesi gereğince, Osmanlı tebaasının ayrıştırılmasına yönelik çabalar hiç ara vermeden sürekli devam ettirilmiştir.

Genelde İslam ülkelerinin özelde ise Müslüman Türkün tamamen etkisizleştirilmesine dayanan bu girişimler, esasen fikir dünyasında gerçekleştirilen ayrışmaya yol açan değişimlerde temel bulmaktadır. Bu itibarla hem bölge ülkeleri arasında, hem de her ülkenin kendi içinde ayrışmaya yol açacak fikir ve eylemler sürekli gündem de tutulmaktadır. Bunların başında; Neo liberal politikalar gereği ekonomik ve siyasi hayatta kamunun rolünün asgariye çekilmesi, ayrıca kültürel hayatta "çok kültürlülük zenginliktir" söylemiyle farklılıkların ön plana çıkarılması ve ana dilde eğitim hakkı gibi söylemler gelmektedir.

Söz konusu söylemlere, Batı ülkelerinde rastlanılmayıp, hep İslam ülkelerinin; içtimai, iktisadi ve siyasi hayatında yoğun bir şekilde görülmesi kaygı verici ve manidar bir durumdur. Netice itibariyle Batı dünyası hep bütünleşip birleşme peşinde iken, Ülkemizde ve diğer İslam Ülkelerinde federasyonun konuşulması, yer yer çatışma ve parçalanmanın yaşanması bugün ve gelecek adına endişelere neden olmaktadır.

Söz konusu sorunların üstesinden gelebilmek için, sorunun kaynağı olan yayılcı Yahudi/Hristiyan Batı'dan medet ummak yerine, bizatihi sorunu yaşayan ve acıyı hisseden Türk İslam dünyası kendi değerlerine dönmek zorundadır. Bu anlamda Cihanşümül Osmanlı Devleti'nin gerek kurulmasında, gerekse yaşatılmasında çok büyük katkı sağlayan Ahilik kültürü ve teşkilatına dönüp bakmak gerektiği kanaatindeyiz.

Ahilik kültürü ve teşkilatı, öncelikle insanların eğitimi ve topluma kazandırılmasında önemli başarılarla imza atarken, zamanın şartları gereğinde, devlet kurulacaksa onun kurulmasında, yaşatılacaksa yaşatılmasında, asayiş sağlanacaksa onun tesisinde, askere ihtiyaç varsa onun hazırlanmasında, esnaf ve zanaatkara ihtiyaç bulunuyorsa onun yetiştirilmesinde samimiyetle, inançla ve ihlasla gerekeni yapmaktan geri durmadığımızı görüyoruz.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ, A. ve ÖZTÜRK, S. (1999), “Osmanlı Döneminde Kalitenin Önemi”, Elektrik ve Elektronik Dergisi, Temmuz Sayısı.
- ANADOL, Cemal (1991): Türk-İslâm Medeni-yetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- CEYLAN, Kazım, (2012), “Ahilik: Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem”, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kültür Yayınları, No: 1.
- ÇAĞATAY, N. (1997), “Bir Türk Kurumu Olan Ahilik”, Türk Tarih Kurum, Ankara
- DEMİR, Ahî Galip. (13.10.2009) “İktisadi Hayat ve Ahilik”, http://www.Ahîlik.net/index.php?view=article&id=65%3Ahîlik-makale-5&option=com_content&Itemid=41
- DEMİR, Galip. (1993), “Geçmişten Günümüze Ahilik ve Tüketici Koruma İlişkisi”, Standart Dergisi, Şubat.
- DEMİR, Galip. (2001), “Ahilik ve Yükselen Değerler”, Görüş, Ocak.
- DOĞAN, Mehmet. (1973), “Türk İslam Bileşiminin Doruğu Osmanlı İmparatorluğu”, Hareket Dergisi, Sayı 89.
- EKİNCİ, Yusuf. (1989) “Ahilik ve Meslek Eğitimi”, MEB Yayınları No: 62, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No.132.
- EKİNCİ, Yusuf. (1990) “Ahilik ve Meslek Eğitimi”, MEB yayınları No. 862, İstanbul.
- EKİNCİ, Yusuf. (1991) “Ahilik ve Esnaf Ahlakı”, Standart Dergisi, Sayı: 350.
- ERDEM, Ekrem. (2008), “AHİLİK: Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli”, Detay Yayıncılık, Ankara.
- HAMİTOĞULLARI, Beşir. (1986), “Ahiliğin Çağdaş Türkiye Bakımından Önemi ve Değerlendirilmesi”, Türk Kültürü ve Ahîlik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No.1, İstanbul.
- HOCA S. E., (1974), “Tacüt't-Tevârih”, (Çev. İ. Parmaksızoğlu), Cilt I, Ankara, s. 28-29.
- KARA M., “Din, Hayat, Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler”, İstanbul, 1977, s. 105.
- ÖLMEZOĞULLARI, N. (2003), “Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm”, Ezgi Kitapevi.
- ÖZERKMEN, N., “Ahiliğin Tarihsel – Toplumsal Temelleri Ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 44, 2 (2004) 57-78.

- ÖZTÜRK, Nurettin. (2002), “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7, 43-56.
- SEVİNÇ, Necdet. (1978), “Osmanlı’da Sosyo-Ekonomik Yapı 1” Kutsun Yayınevi, İstanbul.
- ŞAPOLYO, E.B. (1964), Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Muhittin. (2002), “TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması: AHİLİK” Hayat Yayınları İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İ.H., “Osmanlı Tarihi”, Cilt 1, Ankara, 1972, s. 105
- ÜLGENER, S. (1981) Zihniyet ve Din: İslam tasavvuf ve Çözülme Devri iktisat Ahlakı, Der Yayınları, İstanbul.
- WHITELEY, P. F.2000. “Economic Growth and Social Capital”, Political Studies, Vol. 48. s. 541.